

ULOGA UMJETNOSTI U OBRAZOVANJU I VASPITANJU DJECE I MLADIH

Prof. dr Nataša Vilić

Doktor filozofskih nauka, vanredni profesor

Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci¹

Apstrakt: *Od antičkih filozofa pa do danas jasno je postavljena teza da ne može biti ispravnog vaspitanja djece i mladih bez primjene estetike i umjetnosti u obrazovnom sistemu. Platon je smatrao da ispravno državno uređenje je moguće tek kada vaspitanje i obrazovanje bude valjano izvođeno, pri tome strogo pazivši koja i kakava umjetnost mora biti prisutna u odgoju djece i mladih. Po njemu funkcija obrazovanja jeste i u tome da se svakome građaninu odredi mjesto u državi prema njegovim sposobnostima. Aristotel smatra da je cilj vaspitanja upotpunjavanje prirodnih nedostataka, a za to je pogodna i umjetnost, koja je bitna kako za moralno vaspitanje, tako i za obrazovanje čula za prepoznavanje i doživljavanje ljepote čime umjetnost dolazi u doticaj sa kulturom. Čak i umjetnici poput Šilera smatraju da djecu i mlade treba vaspitavati putem umjetnosti jer ljepota je put ka istini, a istina je temelj ljepote. On smatra da je bitno uskladiti misli i osjećanja, a to je moguće postići tek sa korišćenjem umjetnosti u obrazovanju i vaspitanju. Od Kanta pa sve do danas opravdano je i utemeljeno govoriti da bez umjetnosti i estetike ne može biti ispravnog obrazovanja i vaspitanja. Savremene estetičke teorije su pokazale da dijete od prvih dana mora biti u dodiru sa umjetnošću, te da mladi ljudi obrazovani na ovaj način imaju razvijen normalniji odnos prema sebi, drugima, društvu i posebno kulturi i poštovanju kulturnih i civilizacijskih vrijednosti i tekovina.*

Ključne riječi: *umjetnost, estetika, vaspitanje, obrazovanje, djeca*

Uvod

Od prvih filozofa pa do danas prisutna je svijest o tome da bez umjetnosti i estetike ne može biti istinskog vaspitanja djece i mladih. U svojim filozofskim djelima o tome su govorili između ostalog Platon, Aristotel, Kant, Šiler i mnogi drugi, koji su nam ukazali da ispravno državno uređenje ne može biti uspostavljeno i održavano ukoliko nemamo adekvatno obrazovanog i vaspitanog čovjeka. Vaspitanje započinje od najranijih dana, kako to smatra i sam Platon, da bi se nastavilo sve do zrelog doba. Pri tome, smatra on, kao i mnogi filozofi kasnije (Aristotel, Šiler, Kant), uloga umjetnosti je jako bitna. Umjetnost, po mišljenju skoro sve do jednog filozofa od antičkog vremena do danas, kao i estetika, u mnogome oblikuju karakter čovjeka, od najmlađeg uzrasta pa sve do zrelog doba, stoga treba biti vrlo pažljiv na koji način i kako se umjetnost koristi u vaspitne svrhe. Iz tog razloga uloga i zadatak vaspitača je presudna.

Platonovo shvatanje značaja obrazovanja putem umjetnosti

Među prvim antičkim filozofima koji su se bavili problemom vaspitanja i obrazovanja bio je i Platon koji je među prvima shvatio bitnost ispravnog obrazovanja i vaspitanja za uspostavljanje idealnog državnog uređenja.² On smatra da obrazovanje i vaspitanje djece i mladih mora biti pod strogim

¹ natasa.vilic@ff.unibl.org

² U Platonovoj teoriji obrazovanja i vaspitanja interesantno je koliko je ovaj veliki filozof ozbiljno pristupio ovom problemu. Naime, on smatra da je jedan od najvažnijih zadataka idealne države da obezbijedi što bolje obrazovanje i vaspitanje djece, a kasnije i mladih ljudi. Što se tiče obrazovanja i vaspitanja, po njemu, ovome se treba pristupiti

nadzorom države jer, po njemu, svako nije jednako sposoban za sve, te da u idealnoj državi ispravno odgojen građanin može raditi posao za koji je pokazao da je najtalentovaniji i najsposobniji. Obrazovanje i vaspitanje nikako ne smije biti stvar pojedinca jer time bi se došlo u opasnost da se ispravno ne shvati smisao celine. Zadatak vaspitača je težak, ali plemenit i zato dobar vaspitač zna da nije dovoljno samo se osloniti na knjige i pisanu riječ. „Jer, evo Fedre, pismo ima u sebi nešto čudnovato, i u tome ono zaista liči na slikarstvo: ta i proizvodi slikarske umjetnosti stoje pred nama kao da su živi; ali ako ih nešto upitaš; oni sasvim dostojanstveno ćute. Isti je slučaj i kod slova: čovjek bi pomislio da govore kao da nešto razumiju; a ako ih upitaš da shvatiš nešto od onoga što se govori, svagda kazuju samo jedno te isto. A potom: kad su jedanput napisana, svaka riječ tumara ovamo i onamo, isto tako ka onima koji je ne razumiju kao i onima kojima nije namijenjena, pa se ne zna s kime treba govoriti, a s kime ne. A zlostavljana i nepravično ružena uvijek treba roditelja kao pomoćnika, jer sama niti može sebe odbraniti niti sebi pomoći“ (Platon, 1996: 128). Ono što je takođe bitno naglasiti kod Platonove teorije obrazovanja i vaspitanja jeste to da on smatra da umjetnost može da odigra bitnu ulogu u ovom procesu, ali ako se samo pazi koja umetnička dela mogu poslužiti tome. Iz tog razloga treba se strogo cenzurisati djela i pjesnika jer pretjerana lirika može samo da iskvari dijete i mladoga čovjeka jer u njemu mogu razviti pretjeranu nježnost i ganutljivost. Iz tog razloga, smatra Platon, pjesnike poput Homera treba strogo cenzurisati jer oni na ispravan način ne govore o bogovima. Naime, kada Homer pjeva o bogovima on za njih kaže da su skloni činiti razne prestupe kojima je sklon i običan čovjek.

Platon je bio veoma oprezan kada je govorio o Homeru jer su se stari Grci sa velikim poštovanjem odnosili prema ovom pjesniku. Naime, stari Grci su veoma poštovali vrijednost i ljepotu *Ilijade* i *Odiseje* najznačajnijih pjesničkih djela Homera, ali su u njima vidjeli i ono što bi bilo veoma značajno za vaspitanje djece i mladih, jer u ovim djelima su mogli da spoznaju kakvi su njihovi bogovi i vladari. Naime, Homer je smatrao da se putem pjesništva može govoriti i o dobru jer terminom ἀγαθός se impliciraju najviše čovjekove vrline. Ovaj pjesnik je smatrao da porazom jednog heroja cijeli svijet pada u ropstvo i da je u životu bitna samo pobjeda. Ovim nam je pokazao Homer da su heroji u nužnoj vezi sa kosmičko-univerzalnim shvatanjem dobra. Ali, Platon se pobunio protiv Homerovog shvatanja starogrčkih bogova jer ne samo Homer, nego i Hesiod, kao i svi ostali pjesnici „su sastavljali i lažne mitove, pričali ih ljudima, a pričaju ih i sada. Adeimant: Koje? - upita on - i šta kažeš i kudiš u njima? Sokrat: Ono što pre svega i najviše treba kuditi, a naročito kad još priče nisu ni lepo izmišljene. Adeimant: Šta to znači? Sokrat: To je kad pesnik, govoreći o bogovima i herojima kakvi su, napravi rđavo poređenje, kao kad slikar slika sliku koja nimalo nije slična onima koje je hteo naslikati“ (Platon, 1993: 58). Platon smatra da upravo iz ovih razloga cjelokupnu umjetnost treba izbaciti iz sistema obrazovanja i vaspitanja, ako nije detaljno prečišćena i prilagođena ovoj svrsi.

Prema tome, smatra Platon umjetnička djela ne pokazuju ono što je suštinski bitno a to su ideje, nego ona oponašaju sam predmet. Po Platonov mišljenju ono što nije prikladno za slušanje postaje neprikladno i za gledanje i zato umjetnost treba „očistiti“. Na primjeru Homera on nam pokazuje da je ovaj pjesnik bio sasvim u krivu kada je govorio o bogovima jer bogovi nikada ne tjeraju ljude da čine

od najranijih godina djeteta. Tako, na primjer, od prve do treće godine djeteta potrebno je fokusirati se na tjelesnu njegovu djeteta. Od treće do šeste godine dijete treba upoznavati sa mitovima. Od sedme do desete godine sa djetetom treba raditi na gimnastici. Tek od desete do trinaeste godine dijete treba podučavati čitanje i pisanje. Od četrnaeste do šesnaeste godine mladu osobu treba podučavati pjesništvu i muzici. Od šesnaeste do osamnaeste godine mladog čovjeka treba podučavati aritmetici i astronomiji. Tek od osamnaeste do dvadesete godine za mušku omladinu počinje obučavanje u ratnim vještinama. Kada se prođu sve ove faze obrazovanja i vaspitanja, smatra Platon, tada država vrši provjeru svakog pojedinca i oni koji ne pokazuju sklonost ka umnom radu, ali su muževni ostaju u vojničkom staležu, a oni koji su se pokazali kao umno najsposobniji i dalje se podučavaju u razvijanju naučno-kritičkom mišljenja. Ovo obrazovanje traje sve do tridesete godine. Tek posle toga perioda država ponovo vrši selekciju i manje sposobni se raspoređuju na mjesta činovnika. Oni izabrani ovom strogom državnom selekcijom idu na podučavanje dijalektike još najmanje pet godina i u stalnom obrazovnom procesu pripremaju se da postanu u pedesetoj godini vladari u državi. Prema tome, idealna država može se utemeljiti, ali i opstati tek kada dobije idealno obrazovane i vaspitane vladare. Kod Platona to su ujedno i filosofi, jer oni imaju dobre vaspitne i obrazovne temelje na osnovu kojih mogu da adekvatno donose ispravne državničke odluke jer zapravo su filosofi oni „koji rado posmatraju istinu“ (Platon, 1966: 185). Platon je smatrao da filosofi jedino trebaju biti vladari jer oni uvijek rade na sebi jer oni su mudri “baš po tome što i ne mislim da znam ono što ne znam” (Platon, 1982: 48). Iz svega navedenog, jasno je da, po mišljenju Platona, zadatak vaspitača i učitelja je da on od najranijeg uzrasta obrazuju i vaspitaju djecu i mlade, ali i da sam čovjek na sebe preuzima zadatak da nastavi spoznavanje i učenje tokom cijelog života.

neka loša djela, jer bogovi ne podnose laži i obmane. Tako isto, smatra Platon, Homer griješi i kada govori o hadu jer to nije mjesto vječite patnje i zato ne treba ljude opterećivati da pretjerano oplakuju svoje preminule. Dalje, u kritici Homera, Platon navodi i to da on griješi i kada govori o herojima, jer heroji moraju biti uzor mladima i iz tog razloga moraju biti prikazani kao hrabri, čestiti i neustrašivi, a ne kao oni koji su skloni prevrtljivosti i bahanalijama, te da oni nikada nisu skloni pohlepi ili požudama. Heroje, smatra Platon, treba predstavljati u umjetnosti na način da njih odlikuju samo vrline koje krase i same bogove. Takođe, ono na šta upozorava Platon, kada je riječ o ispravnom obrazovanju i vaspitanju putem umjetnosti, jeste i to da pjesnici moraju ukazivati na to da bogovi i heroji imaju vrline poput pravičnosti jer samo se tako može doprinijeti istinskom blagostanju države i sreći svih njenih stanovnika. Prema tome, Platon u svojoj zamisli o idealnoj državi u sistemu obrazovanja i vaspitanja djece i mladih zadržava stvaralačku umjetnost jer ona je ta koja može da pridonosi istinskoj mudrosti i blagostanju države.

Aristotelovo shvatanje uloge umjetnosti i estetike u vaspitanju

S druge strane, Aristotel sasvim drugačije razmišlja o umjetnosti. Za njega umjetnost nije puko podražavanje stvari i time odaljavanje od istine, kako je to smatrao njegov učitelj Platon. Aristotel smatra da čovjek po prirodi od najranijeg doba teži ka saznanju. Aristotelova teorija obrazovanja i vaspitanja se temelji na tome da on smatra da je uloga obrazovanja djece i mladih u tome da nadomjesti nedostake prirode jer čovjek se rađa necjelovit, a tek sa adekvatnim obrazovanjem i vaspitanjem to dostiže. U tome smislu, umjetnost i kod Aristotela igra veliku ulogu u obrazovanju i vaspitanju jer umjetnost nam omogućava da obrazujemo čula za prepoznavanje i doživljavanje lijepog u prirodi, umjetnosti i životu. U tome smislu Aristotel je smatrao da muzika posebno ima pozitivan uticaj na ispravan odgoj i vaspitanje djece i mladih.

Njegov fokus je bio usmjeren na samu narav i teleološki karakter umjetnosti i zato smatra da se vaspitanje putem umjetnosti, a time i estetike, mora strogo odvojiti od zanatskog obrazovanja jer pravilno obrazovanje i vaspitanje treba da teži spoznaji vrline. “Stoga i prosuđuju bolje mnogi i glazbena djela i ona pjesnička; jer jedni (prosude) jedan, a drugi drugi dio, a svi sve. A iz mnoštva kako kažu da se razlikuju lijepi od ne lijepih, i umjetnine od zbiljnosti” (Aristotel, 1988: 94). Prema tome, zadatak vaspitača jeste da djecu i mlade uči ne samo posmatranju i doživljavanju umjetničkih djela, nego i njihovome izvođenju jer time se djeca od malena uče kako da prosuđuju ne samo o lijepom i umjetnosti nego i o prirodi, sebi i svijetu u kome žive.³

Aristotel je prvi rekao da je porijeklo umjetnosti u samome čovjeku. Naime, njegov učitelj Platon kada govori o porijeklu umjetnosti kaže da se on nalazi u mitu o Prometeju. U tom mitu Platon nam je na metaforičan način pokazao to da su bogovi, poput Prometeja, bili naklonjeni ljudima i da su im poklonili vatru, kao simbol svjetlosti i znanja, da bi čovjek mogao ne samo da lakše preživljava, nego i da bi mogao da dolazi do spoznaje uzročno-posljedičnih veza koje se nalaze u samim temeljima prirode. Čovjek jeste “proizvod” prirode i on mora krenuti prvo od samospozajne, da bi od pojedinačnog došao do opšteg, to jeste približio se spoznaji prirodnih zakonitosti. S druge strane, iako se na prvi pogled čini sasvim oprečnim, Aristotel kada govori o porijeklu umjetnosti kaže da je njeno porijeklo u samome čovjeku. Kada se dublje uđe u jednu filozofsku analizu oba filozofa, kada govore o porijeklu umjetnosti, vidimo da su oni na tragu istoga, samo na različite načine. Kako? Naime, Platon kada govori o duši

³ Aristotel smatra da valjan vaspitač ima težak, ali plemenit zadatak. Naime, vaspitač, a kasnije i učitelj mora znati na koji način i zašto se djeca trebaju vaspitavati i obrazovati putem umjetnosti i estetike. Umjetnost i estetika se koriste od strane vaspitača da bi se djeca naučila raspoznavati lijepo i ružno jer time uče razlikovati sve odnose u prirodi i svijetu u kome žive; te, da na taj način zapravo započinje istinska spoznaja svega postojećeg. “Djecu treba odgajati ne samo zbog toga što je nešto korisno, kao pisanje i čitanje, nego i zbog toga što se time mogu steći i mnoga druga znanja, a slično je i sa risanjem: (ne uči se ono) kako ne bi u zasebničkim kupovinama pogriješili, i da se ne prevari pri kupnji i prodaji odjeće i pokućja, nego da postanu prosuditelji ljepote u tijelima” (Aristotel, 1988: 259). Prema tome, vaspitanje putem umjetnosti i estetske služi da čovjek od najranijeg doba spozna svoju istinsku prirodu koja je oduvijek usmjeren na saznanje prije svega prirode, svijeta i sebe samoga jer čovjek zna da je od prirode “nedovršen”, ali da mu je ta ista priroda dala mogućnost da se samorazvija i time dostigne cjelinu za kojom i teži u krajnjoj svrsi svoga bivstvovanja, jer kako Aristotel kaže i u svome djelu *Fizika* “umijeće dijelom dovršava ono što narav ne uzmaže završiti a dijelom oponaša” (Aristotel, 1988: 51).

čovjeka, on smatra da u nama postoje dvije prirode, božanska i ljudska, neprolazna i prolazna.⁴ Tek u trenutku smrti čovjeka, po mišljenju Platona, pokazuje se ova dualnost. „Smrt, je po mom mišljenju, samo razdvajanje dvije stvari, naime: razdvajanje duše i tijela. Ali poslije razdvajanja oba dijela ipak zadržavaju svaki svoje osobine, onako kako ih je čovjek imao dok je još bio u životu” (Platon, 1968: 189). Dok Aristotel smatra da je “duša najveći pokretač. Oni koji su uzeli da spoznaje i opaža stvari koje jesu, ovi poistovjećuju dušu s počelima” (Aristotel, 1992: 9). Prema tome, vješt vaspitač mora biti dobar poznavalac same prirode duše. Pošto se duša, kako to smatra i Aristotel, rado odaziva na harmonične oblike iz prirode, tako je i sam čovjek podešen za spoznaju prirode, a sama umjetnost je stvar duh i duše čovjeka. Aristotel u svome djelu *Poetika* kaže da su dva uzroka koja su utemeljena na čovjekovoj prirodi donijela nam pjesničku umjetnost, a to su znači podražavanje i težnja ka saznanju (Aristotel, 1955: 8). Prema tome, djeca oponašanjem umjetnosti oponašaju i karaktere, jer oponašanje je prvi korak ka saznanju, a što je apriorno postulirano u samoj prirodi čovjeka.

Šiler: umjetnička djela posjeduju obrazovnu i vaspitnu ulogu

Sve ove teorije o ulozi i značaju umjetnosti a time i estetike za obrazovanje i vaspitanje djece i mladih su uveliko uticale i na sve kasnije teorije. Jedna od značajnijih koju ćemo i ovde pomenuti je i Šilerova teorija o vaspitanju, kao i ništa manje značajna Kantova teorija o značaju i ulozi obrazovanja i vaspitanja. Šiler smatra da dobar vaspitač mora kod djece i mladih da njeguje estetsko vaspitanje, a u prvi plan mora staviti nagon za igrom. Slično kao i Platon, Šiler smatra da se ne može govoriti o ispravnom i pravednom državnom uređenju ako se ne posvećuje dovoljno pažnje obrazovanju i vaspitanju dece i mladih. S tim u vezi Šiler u svome djelu *O lijepom* posvećuje čitav jedan dio koji je naslovio *Pisma o estetskom vaspitanju čovjeka*.

Po njegovom mišljenju estetsko vaspitanje je preduslov za napredak čovječanstva, te da je umjetnost ta koja mora odigrati ključnu ulogu. U čovjekovom duhu egzistiraju dva nagona, to su nagon za materijom i nagon za formom. Neophodno je da oba ova nagona budu u ravnoteži, jer oni nikada ne smiju da se poništavaju, nego oba ova nagona moraju da se nalaze u svojevrsnoj dijalektičkoj igri. Upravo u nagonu za igrom, koji predstavlja sjedinjavanje nagona za materijom i nagona za formom, čovjek dostiže u nultu stanje i slobodu. Šiler smatra da igrom čovjek stiče mogućnost da bude i radi šta on želi. Upravo nagon za igrom je taj koji aktivira umjetničko djelo.

Za Šilera igra predstavlja temelje ljudske slobode i ona jeste osnova samoga čovjeka. Čovjek je čovjek samo dok se igra. Igra ne služi samo čovjeku da bi shvatio umjetnost, nego pomoću nje on shvata šta jeste zapravo život. Šiler smatra da je kultivisanje samoga nagona za igrom istinski cilj estetskog vaspitanja. Odnosno, cilj estetskog vaspitanja jeste da se život formira po uzorima na umjetnost. Cilj estetskog vaspitanja, prema tome, jeste da se ovozemaljsko bivstvovanje uzdigne iznad stvarnosti, prostora i svih ograničenja koja se postavljaju pred čovjeka (Šiler, 1967: 168). Čovjek je “samo onda čovek kada se igra” (Šiler, 1967: 168).

Odnos umjetnosti i igre otvara jedno od središnjih pitanja cjelokupne filosofije a to je pitanje odnosa čovjeka i svijet. Čovjek ulaže misaone napore da bi shvatio fenomen igre iz razloga jer samo na taj način istinski može razumijevati svijet. Razumijevati igru ne možemo ako prije toga ne pokušamo da razumijevamo i samu umjetnost, jer u umjetnosti se manifestuju načini kako nastajanja tako i iščezavanja postojećih stvari. Šiler ovdje vidi poseban zadatak koji se stavlja pred samog umjetnika jer on stvaranjem estetskog predmeta stiče mogućnost da utiče na druge ljude. S time u vezi, otvara se i pitanje društvene odgovornosti samog umjetnika jer njegov zadatak i jeste u tome da on uz pomoć djela umjetnosti izazove lijep privid na koji će drugi čovjek odreagovati.

Ovdje nam Šiler ukazuje na to da je estetski privid zapravo estetska igra jer on nas ne obanjuje, nego nas vodi ka istinskoj spoznaji. U svakom slučaju umjetnost, smatra Šiler, ne podražava stvarnost.

⁴ Platon kada govori o duši kaže da je priroda duše besmrtna. „A kako se ono što se samo sobom kreće pokazalo kao besmrtno, niko se neće ustezati da baš to shvati kao suštinu i određenje duše. Jer svako tijelo kome kretanje dolazi spolja jeste bez duše, a ono kome kretanje dolazi iz njega sama ima dušu: jer to je priroda duše. Ako stvar tako stoji da ne postoji ništa drugo što samo sebe kreće nego duša, onda duša mora biti nerođena i besmrtna“ (Platon, 1996: 98).

Naprotiv, umjetnost prevazilazi stvarnost. Čulnost, takođe, se ne smije shvatati kao nešto negativno.⁵ U borbi za dostojanstven život i u tome da se i sam život kao i sve drugo žrtvuje zarad odbrane moralne slobode nalaze se, po mišljenju Šilera, korijeni lijepog i uzvišenog. “Lepo održava u životu i nemora da se okonča, zato što sa svakim završetkom, pa čak i samom smrću, ono može nešto da započne...nego pre svega kao estetičar, Šiler je pozivao na odbacivanje straha od ovozemaljskog” (Safranski, 2004: 374). Prema tome, lijepo jeste ispoljavanje nagona za igrom. Šiler ovdje dolazi do konačne spoznaje, a to je da umjetnost mora biti lijepa.

Dakle, Šiler smatra da čovjek je taj koji stvara umjetnočka djela, a time i umjetnost. Cilj umjetničkog stvaralaštva jeste da se utiče na druge ljude. Ono što dalje naglašava Šiler jeste i to da umjetnička djela posjeduju obrazovnu i vaspitnu ulogu. Pomoću umjetnosti čovjek spoznaje vlastite mogućnosti, ali i primarni i cilj svoga postojanja, a to je osvajanje slobode. Prema tome, igra je od vitalnog značaja za oblikovanje čovjeka jer samo uz pomoć igre kod djece i mladih se izgrađuje svijest o vlastitoj individualnosti.

Šiler smatra da, tek, kada je čovjek i estetski obrazovan i vaspitan, tada može da stvara lijepu umjetnost. Time izaziva reakcije kod drugih. Zašto je Šiler stalno naglašavao bitnost estetskog obrazovanja i vaspitanja? Šiler je smatrao da tek sa prenošenjem estetskog obrazovanja i vaspitanja širi se i sfera lijepih duša i lijepih formi. U tome se i pronalazi krajnja poenta njegovog učenja, a to je da cjelokupna estetska država se mora sastojati od lijepih duša, jer samo ukoliko je država i sama estetska, utoliko je istinski slobodna. Zadatak svake individue je da postigne što više može sa ciljem da bi se i sama država što više razvijala. Ovdje Šiler progovara ne samo kao filosof i estetičar, nego kao i sam umjetnik jer on insistira na tome da napredak države se jedino može realizovati putem estetskog obrazovanja, to jeste umjetnosti.

Kantovo učenje o bitnosti vaspitača za pravilano vaspitanje djece i mladih

Osim ovih Šilerovih shvatanja o značaju estetskog obrazovanja i vaspitanja, ukratko ćemo se osvrnuti i na Kantovu teoriju o vaspitanju. Kant je smatrao da je čovjeka moguće ispravno obrazovati i vaspitati. Ispravnim vaspitanjem se postiže poboljšanje čovječanstva uopšte. Obrazovanje i vaspitanje djece i mladih, po njemu, mora da obuhvata disciplinovanje, kultivisanje, sticanje mudrosti, civilizovanje i usvajanje moralnih normi. Kod Kanta je vaspitanje u strogoj povezanosti sa etikom jer samo vaspitan i obrazovan čovjek može biti etičan u ispunjavanju svojih dužnosti. Kant naglašava da kod obrazovanja i vaspitanja djece treba voditi računa o tome da se djetetu od prvih dana omogući sloboda. Takođe, djetetu od prvih dana treba stavljati do znanja da samo je ono to koje može postići vlastiti cilj.

U obrazovanju i vaspitanju, takođe, po Kantu, treba primjenjivati i primoravanje i prisilu jer samo tako će dijete samostalno spoznati kako da se služi vlastitom slobodom. Prema tome, čovjek je jedino biće koje mora biti odgojeno i vaspitano. Uloga i važnost obrazovanja se sastoji i u tome što “Ijudi žive dosta različito. Jednoličnost se među njima može postići samo ako postupaju prema jednakim načelima, i ova bi načela morala postati njihovom drugom prirodom” (Kant, 1991: 12).

Kant smatra da je u obrazovanju i vaspitanju djece i mladih ključna uloga vaspitača jer “čoveka može vaspitavati samo čovek koji je takođe vaspitan” (Kant, 1991: 11). Da bi čovek bio prosvijećen potrebna mu je sloboda. Samo slobodan čovjek može samostalno da prosuđuje i iznosi vlastito mišljenje.

U svome djelu *Vaspitanje djece* Kant je ukazao na veliki značaj vaspitanja djece. Ovdje je ukazao na to kako se putem vaspitanja i sticanja znanja djeca i mladi uče samostalnim misaonim aktinostima. On smatra da „čovjek može da bude ili samo dresiran, obučen, mehanički poučavan, ili istinski prosvijećen“ (Kant, 1991: 17). Prema tome, nabitnije je djecu ispravno naučiti da misle jer time se razvijaju njihove mogućnosti sticanja znanja o sebi i svijetu. Prema tome, čovjek je jedino biće koje treba biti obrazovano i vaspitavano (Kant, 1991: 8). Čovjek jeste jedino umno biće, ali ni sam um nema

⁵ Na ovo Šilerovo stajalište o igri i umjetnosti možemo s pravom nadovezati i ono Gelenovo kada kaže da „Čovjek je, naprotiv, izložen suvišku podražaja u odnosu na koje je otvoren prema svijetu. Utjecanje svih osjeta i poticaja u čovjekovu unutrašnjost dopušta da naslutimo kako i u tome ima nešto posebno“ (Gelen, 2005: 189). Ovdje se može dovesti u vezu i sam fenomen mašte koji je u bliskoj povezanosti sa igrom, a koji je jednako bitan u obrazovanju i vaspitanju djece i mladih. O tome Gelen kaže sledeće: „Naravno da je mašta prava srž igre – ali, još dublje gledano, ta srž je nastajanje, k tome samoužitak u čovjekovim ‘površnim’, rasterećenim interesima, koji se posve proizvoljno izmjenjuju“ (Gelen, 2005: 178).

tu mogućnost da vodi volju u pogledu njenih predmeta i zadovoljavanja svih potreba kod svakoga čovjeka. Kant smatra da um jeste “praktična moć, tj. kao takva moć koja treba da utječe na volju, zato mora da je njegovo pravo određenje da proizvede volju koja je dobra sama po sebi, a ne možda samo sredstvo kakve druge namjere” (Kant, 1995: 17). Prema tome, ovdje vidimo da je kod Kanta vaspitanje u direktnoj povezanosti sa etikom. Kant smatra da se dobra volja uvijek vodi moralnim zakonom. Ovaj moralni zakon mora uvijek imati univerzalnu vrijednost, te moralni zakon nužno zahtijeva ono djelovanje koje i drugi ljudi mogu prihvatiti (Kant, 1979: 10). Prema tome, Kant smatra da “um sam sebe mora smatrati začetnikom svojih principa, nezavisno od tuđih utjecaja, dakle on se kao praktični um ili kao volja umnoga bića sam mora smatrati slobodnim, tj. njegova volja može samo pod idejom slobode biti vlastita volja, pa se dakle u praktičnome pogledu mora pridavati svim umnim bićima” (Kant, 1995: 86). Kantova teorija obrazovanja i vaspitanja u krajnjoj liniji bi se svodila na to da svaka osoba zna pravilno da na misaoni način traga za temeljnim pitanjima čovjekovog bivstvovanja, a to su pitanja – “Šta je čovek? i “Šta treba da činim?” (Kant, 2003: 399). Sva ova i slična pitanja su proizvod čovjekovog umovanja i o ljepoti i o umjetnosti, jer jedino čovjek zna da je slobodan u carstvu uma. Čovjek od najranijih dana svoga postojanja osjeća da je vezan silama koje djeluju na njega iz carstva nužnosti (prirode), ali i apriori osjeća da mu je sloboda suđena. Do slobode dolazi preko umjetnosti jer sa umjetnišću se dospijeva u carstvo slobode. Iz tog razloga umjetnost i estetika su ključne u vaspitanju i obrazovanju djece i mladih, jer uz pomoć njih, njihov duh od najranijih dana biva učen da idu ka cilju a to je biti slobodan.

Umjesto zaključka

Ova i slična pitanja koja su nam ostavili pomenuti filosofi (Platon, Aristotel, Šiler, Kant) ostavila su nam u naslijeđe da tragamo za najboljim formama obrazovanja i vaspitanja. Platon je smatrao da proces vaspitanja i obrazovanja mora početi od najmlađeg uzrasta, te da taj proces može biti cjelovit samo ukoliko se primijeni u njemu i samo izučavanje umjetnosti. Aristotel je bio mišljenja da putem umjetnosti i estetike dijete, a kasnije i sam čovjek uči se spoznavanju sebe i svijeta u kome živi. Nagon za igrom, koji je prisutan i kod umjenuka koji stvara i kod djeteta u krajnjoj liniji, smatra Šiler, se pokazuje kao nagon za slobodom. Samo slobodan čovjek može realizovati svoju suštinu. Ovo je samo moguće ako se na ispravan način čovjek vaspitava, pri čemu je bitna uloga samog vaspitača. I Kant je bio duboko svjestan da vaspitanje i obrazovanje gradi novog čovjeka, te da je iz tog razloga uloga i značaj vaspitača presudna. Ako se na pravi način ne počne sprovođiti vaspitanje od najranijih dana čovjekovog života onda ćemo imati ozbiljne anomalije u društvu koje će biti najpogubnije za samoga čovjeka, njegov razvoj, a u krajnjoj liniji i opstanak kao humanog bića. Izazovi, opsnosti, stranputice i dileme pred kojim se nalazi vaspitač nikad nisu bili prisutniji kao u našem vremenu. Savremeno društvo i svijet u kome živimo pred čovjeka postavlja niz izazova i situacija u kojima se može snaći samo ukoliko je u djetinjstvu i mladosti bilo adekvatno posvećeno njegovom obrazovanju i vaspitanju. Danas se ne može uopšte govoriti o cjelovitosti procesa obrazovanja i vaspitanja ukoliko se ne uzme i estetsko vaspitanje kao jedna od njegovih cjelovitih komponenti. Svijet i društvo u kome živimo predstavljen nam je kao svijet slobode za sve ljude. Međutim, još je i Markuze ukazao da je napretkom naučno-tehničke civilizacije nastupila “ugodna, uhodana, razumna, demokratska nesloboda” (Markuze, 1968: 21). Posebno se mora voditi računa o svim opasnostima koje iz ovakvog stanja vrebaju djecu i mlade.⁶ Čovjek jeste društveno biće, s tim da društvo u mnogome više oblikuje čovjeka, nego što čovjek kao individua može da utiče na društvo. Zadatak vaspitača jeste da obrazuju i vaspitaju djecu i mlade u duhu estetskih, umjetničkih, etičkih, moralnih i naučnih pravila i normi.

⁶ “Sredstva masovne transportacije i komunikacije, robe za stanovanje, hranu i odijevanje, neodoljiva produkcija industrije razonode i informacija — donose propisane stavove i navike, izvjesne emocionalne i intelektualne reakcije koje povezuju, više ili manje ugodno, konzumatore s proizvođačima, a preko ovih s cjelinom. Proizvodi indoktriniraju i manipuliraju; oni proizvode krivu svijest koja je imuna spram svoje krivosti. Kad ovi beneficijalni proizvodi postaju pristupačni sve većem broju ljudi u sve više slojeva, tad indokrinacija koju oni nose prestaje biti publicitet; ona postaje način života. To je dobar način života — mnogo bolji nego prije — i, kao takav, on se protiv kvalitativnog promjeni. Tako nastaje model jednodimenzionalne misli i ponašanja u kome su odbijene, ili reducirane na određenja univerzuma postojećeg, one ideje, aspiracije i objektivne mogućnosti koje, po svom sadržaju, transcendiraju postojeći svijet rasuđivanja i akcije. One su redefinirane racionalitetom danog sistema i njegova kvantitativnog rasta” (Marcuse, 1968: 27, 28).

Literatura

- Aristotel. (1955). *O pesničkoj umetnosti*. Beograd. Kultura.
- Aristotel. (1988). *Politika*. Zagreb. Globus-SVN Liber.
- Aristotel. (1992). *Nikomahova etika*. Zagreb. Hrvatska Sveučilišna Naklada.
- Gelen. A. (2005). *Čovjek. Njegova narav i njegov položaj u svijetu*. Zagreb. Naklada Breza.
- Platon. (1966). *Država*. Beograd. Kultura.
- Platon. (1968). *Protagora*. Beograd. Gorgija. Kultura.
- Platon. (1982). *Odbrana Sokratova*. Beograd. BIGZ.
- Platon. (1996). *Fedar ili O lepoti*. Beograd. Narodna knjiga Alfa.
- Kant. I. (1979). *Kritika praktičnog uma*. Beograd. BIGZ.
- Kant. I. (1991). *Vaspitanje dece*. Beograd. BATA.
- Kant. I. (1995). *Osnivanje metafizike čudoređa*. Zagreb. Igitur.
- Kant. I. (2003). *Kritika čistog uma*. Beograd. Dereta.
- Markuze. H. (1968). *Čovjek jedne dimenzije*. Sarajevo. Veselin Masleša.
- Safranski. R. (2004). *Shiller oder Die Erfindung des Deutschen Idealismus*. Carl Hansen Verlag.
- Šiler. F. (1967). *O lepom*. Beograd. Kultura.

THE ROLE OF ART IN THE EDUCATION AND UPBRINGING OF CHILDREN AND YOUTH

Natasa Vilić

**PhD in Philosophy, Associate Professor,
Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Bosnia and Herzegovina**

Abstract: *From ancient philosophers to the present day, the thesis is clearly stated that there can be no proper upbringing of children and youth without the application of aesthetics and art in the educational system. Plato believed that proper state organization is possible only when upbringing and education are properly performed, while strictly observing what and what kind of art must be present in the upbringing of children and youth. According to him, the function of education is to determine the place of every citizen in the state according to his abilities. Aristotle believes that the goal of education is to supplement natural shortcomings, and art is very suitable for that, which is important both for moral education and for the education of the senses for recognizing and experiencing beauty, which brings art into contact with culture.*

Even artists like Schiller believe that children and young people should be educated through art because beauty is the path to truth, and truth is the foundation of beauty. He believes that it is important to harmonize thoughts and feelings, and that can be achieved only with the use of art in education and upbringing. From Kant until today, it is justified and well-founded to say that without art and aesthetics there can be no proper education and upbringing. Modern aesthetic theories have shown that a child must be in contact with art from the first days, and that young people educated in this way have developed a more normal relationship with themselves, others, society and especially culture and respect for cultural and civilizational values and achievements.

Key words: *art, aesthetics, upbringing, education, children*